

havaintoverbit kuten *tuntua* ja *kuulostaa* saavat täydennyksekseen. Tällaiset kohdat ovat koko tekstilajin kuvaamisen kannalta olennaisia.

Seitsemäs luku liittyy edelliseen kiinteästi siten, että siinä tarkastellaan hyvän ja huonon kielen luonnehtimiseen käytettyjä adjektiiveja. Näistä taas voidaan lukea paljon kirjoittajien kielikäsitteistä, jolla on suora yhteys kielenhuollon periaatteisiin. Kielijutuista muodostuva kuva fennistien argumentoinnista on avuksi keskustelussa, jossa pohditaan kielenhuollon periaatteita ja normeja nykyaikana sekä sitä, miten ne tehdään kielenkäyttäjille ymmärrettäviksi.

Työn viimeinen luku on tiivistelmä kaikesta edellä sanotusta. Tekijä kirjoittaa itse loppuluvun alussa, että hän on tahtonut tehdä näkymätöntä näkyväksi ja lisätä yhtei-

sön tietoisuutta sen omasta toiminnasta analysoimalla, millaisia arvoja ja käytäntöjä sen tuottamista teksteistä voidaan lukea. Mäntysen analyysi nostaa pohdittavaksi, olemmeko tulevaisuudessa suuria opettajia ja kansanvalistajia vai maltillisia konsultteja. Vetoammeko edelleen suuriin sanakirjahankkeisiin ja alan suuriin auktoriteetteihin, vai kirjoittuuko tulevaisuuden fennisti teksteihinsä analyttisenä tarkkailijana ilman kansallista diskurssia? ■

HARRI MANTILA

Sähköposti: harri.mantila@oulu.fi

LÄHTEET

LEINO, PENTTI 1989: Kirjakieli — puutarha vai kansallispuisto? – *Virtittäjä* 93 s. 554–571.

HISTORIAN PUHEENVUORO KÄÄNNÖSKESKUSTELUUN

Paloposki, Outi *Variation in translation: Literary translation into Finnish 1809–1850*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto 2002.

Outi Paloposken artikkeliväitöskirja *Variation in translation: Literary translation into Finnish 1809–1850* tekee avauksen viimeaikaiseen käännöstieteelliseen keskusteluun historiallisesta näkökulmasta. Keskeisenä aineistona on Suomen autonomian alkuvaiheen käännöksiä ja niiden ympärille syntyneitä diskursseja.

Paloposki on valinnut kohteensa kielitoivalta ajanjaksolta autonomian ajan alusta, jolloin kaunokirjallinen kääntäminen vasta käynnistyi Suomessa, ja päättää tarkastelunsa 1850-lukuun, minkä jälkeen

kaunokirjallisuutta alettiin suomentaa runsaammin ja järjestelmällisemmin. Suomessa rakennettiin tuolloin kirjakieltä ja koettiin herätellä innostusta kansallisen, suomenkielisen kirjallisuuden kirjoittamiseen ja lukemiseen. Monessa muussakin maassa kansalliskirjallisuuden ja kirjakielen luomisessa käännöksillä ja kääntämisellä on ollut merkittävä osuus (ks. esim. Delisle ja Woodsworth 1995), joten suomalainen historia ei tässä suhteessa ole mitenkään ainutlaatuinen. Paloposki viittaa samantapaisiin ilmiöihin Tšekin ja Slovakian kansallisen

▷

heräämisen yhteydessä. Usko käännösten voimaan kirjallisuuden rakentamisessa ja kirjallisuuteen yhteisen identiteetin synnyttämisessä ei ole ilmeisesti vielääkään hiipunut, sillä esimerkiksi esperantistit ovat noudattaneet samaa reseptiä aivan viime vuosina kääntämällä maailmankirjallisuutta esperantoksi (Fiedler 2002). Vaikkei kieli olekaan ainoa kansallismielisyyden komponentti, se oli Suomenkin tapauksessa tärkeä.

Suomeksi oli autonomian ajan alussa olemassa etupäässä uskonnollista kirjallisuutta ja jonkin verran hallinnollisia tekstejä — molempien joukossa merkittävässä määrin käännöksiä (ks. myös Chesterman 1998). Kaunokirjallinen kääntäminen alkoi 1830-luvulla. Kansallinen herääminen ja irtoaminen Ruotsin alaisuudesta nostivat esiin kysymyksiä niin kielestä kuin kansallisesta identiteetistäkin. Suomentaminen tuotti valistavaa ja sivistävää kirjallisuutta kansalle ja kehitti kieltä omakielisen kirjallisuuden tarpeisiin — sanalla sanoen pyrkimyksenään kohottaa suomi »sivistyskielten» joukkoon.

Ensimmäiset kaunokirjallisia pidettävät käännökset käsittivät muutaman romaanin, runoja ja näytelmän — esikuvia eri kirjallisuuden lajeille. Valikoima sisältää myös eri kulttuurien ja aikakausien tuotteita: antiikin runoja, yhden Shakespearen näytelmän ja oman ajan romaaneja, joista kaksikin näytti olevan Sveitsistä lähtöisin. Seuraava käännösaalto 1840-luvulla oli edelleen varsin heterogeeninen. Paloposken tutkimuksen lukija olisikin toivonut enemmän pohdintaa siitä, millä tavoin juuri näiden teosten arveltiin edistävän ajan tavoitteita. Vaikka olisikin niin, kuten Paloposki monessa kohtaa korostaa, että yksilöiden, kuten kääntäjien itsensä, tekemät valinnat vaikuttivat olennaisesti siihen, mitkä nimet kirjat suomennettiin, nousee tässä kuitenkin esiin myös aikakauden ideologisia linjoja, käännösten yhteiskunnalli-

sia päämääriä ja kaikessa läsnä oleva yhteiskunnallinen konteksti. Niinpä ainakin suomalaista lukijaa olisivat lähdekielet ja -kulttuurit kiinnostaneet enemmänkin. Paloposki toteaa, että ajan eurooppalaiset ja pohjoismaiset arvostukset olivat tekstien valinnan pohjana ja että suomennokset tehtiin usein saksannosten tai ruotsinnosten pohjalta eikä suoraan lähdekielestä. Käännösten taustalla vaikuttavien kulttuuristen virtausten hieman syvempi problematisointi olisi voinut antaa paremman kuvan siitä, mitä vaikutteita käännökset toivat suomalaiseen kulttuuriin. Herää myös ajatus, että ehkä kielikysymys oli ratkaistava myös aivan arkisista käytännön syistä, kun taas kansallinen identiteetti sai vaikutteita ajan romanttisista virtauksista. Kansallisen kirjallisuuden taustalla saattoi kenties piillä vielä valistusajatteluakin.

Väitöskirja käsittää neljä julkaistua artikkelia, joiden yhteinen nimittäjä on kääntäminen autonomian alkuajan Suomessa. Sen lisäksi kirjassa on kokonaisuutta koossa pitävä johdanto sekä yhteenveto. Artikkeleista jokainen pureutuu johonkin käännöstutkimuksessa keskustelua herättäneeseen aiheeseen ja tarkastelee sitä kohdeaineiston valossa: käsiteltävinä ovat käännöksien ja kääntäjien yhteiskunnallinen arvostus, kotoittava ja vieraannuttava kääntäminen, käännösnormit sekä viimeisenä kysymys käännösuniversaaleista ja käännösten yksinkertaistavasta tai rikastuttavasta vaikutuksesta kohdekieleen. Aihepiiristään huolimatta väitöskirjan ensisijainen päämäärä tuntuu olevan osallistuminen ajankohtaiseen polemiikkiin käännöstutkimuksessa. Artikkeliväitöskirjojen tapaan kokonaisuudessa on sekä fragmentaarisuutta että toisteisuutta, ja jotkin metodiset kysymykset, joita monografiassa on tapana selvittää seikkaperäisemmin, tulevat suppeasti käsitellyiksi. Tässä työssä jää kaipaamaan etenkin aineiston valinnan tarkempia peruste-

ta. Johdanto- ja päättäntöluvut ja sujuva kirjoitustapa tekevät kokonaisuudesta kuitenkin kiinnostavan ja helppolukuisen.

EIKÖ KUKAAN ARVOSTA KÄÄNTÄJIÄ?

Artikkeleista ensimmäinen tarkastelee käännöstutkijoiden ja kääntäjien piirissä usein toisteltua väitettä, että käännöksiä on aina aliarvioitu ja alkuteoksia pidetty käännöksiä arvokkaampina. Paloposki nostaa esiin myös vastakkaista näyttöä ja osoittaa, kuinka vaihteleva ilmiö käännösten arvostus on ja kuinka monin tavoin tilannesidonnainen. Käännosteoreetikoista vahvimpia aliarvostusteesin esiintuojia on ollut Venuti (esim. 1992, 1995), joka esittää käännöksiä pidetyn arvottomina kopioina, johdannaisina, jotka asettuvat alimmille portaille kulttuuristen käytäntöjen hierarkiassa. Hän itse julistautuu kapinalliseksi, joka puolustaa urheasti käännösten arvoa. Paloposki vastaa Venutin ja monien muiden väittämiin lukemalla ja tulkitsemalla kääntäjien esipuheita. Hermansin (1985) esimerkin mukaisesti hän sijoittaa kääntäjien esittämät apologiat niiden historialliseen taustaan ja esittää, että 1800-luvun retoriset konventiot hyvinkin edellyttivät nöyryä ja vaatimaton- ta tekstiä kääntäjältä — ja tässä kääntäjät seurasivat Suomessa 1700-luvulta periytyvää tapaa, joka oli myös alkuperäistekstien kirjoittajien konventio (Lilius 1994). Lisäksi Paloposki huomauttaa, että alentuvan asenteen, joka voi koskea myös lähdetekstejä, voidaan nähdä kohdistuvan koko kyseisen tekstin tuottaneeseen kulttuuriin. Tästä tulee helposti mieleen Venutin (1995) oma polemiikki kotouttavaa kääntämistä vastaan, jonka hän katsoo nimenomaan osoittavan sitä, miten angloamerikkalaiset väheksyvät muita kulttuureja.

Suomentamisen kahteen ensimmäiseen vuosikymmeneen mahtui jo joukko aivan

erilaisia käsityksiä lähdekielen, lähdetekstin ja kohdekielen ja kohdekulttuurin suhteista. Esimerkiksi suomen kieltä pidettiin toisaalta kehittymättömänä (Keckman), toisaalta taas kaikki suomalaiskansallinen kohotettiin muuta arvokkaammaksi (Ahlgqvist). Lisäksi esimerkiksi Lagervall ajatteli, että ajatukset ovat universaalia omaisuutta, jota voi estoitta siirtää ja muokata kulloisiinkin tarpeisiin. Nämä olivat kääntäjien itsensä esittämiä näkemyksiä, jotka epäilemättä ilmensivät aikansa katsomuksia laajemminkin. Originaalin asema ei siis ollut millään tavoin itsestään selvä, mikä näkyi myös siinä, että julkaistussa teoksessa saattoi esiintyä pelkkä suomentaja lähdeteksen kirjoittajan sijasta. »Alkuperäisen» käsite oli vakiintumaton, ja matka niin kääntäjän ja käännöksen toissijaisuuteen kuin alkuperäisen ihannointiinkin oli vielä pitkä. Paloposki tarkastelee 1800-luvun Suomen esimerkin valossa tämänhetkisiä kiistoja siitä, mikä on kääntäjän status suhteessa lähdetekstiin ja sen kirjoittajaan — luova vai kopioiva, toiseutta arvostava vai tuhoava — ja pohtii näihin läheisesti liittyvää kysymystä siitä, mikä käännöstutkimuksen asema on suhteessa muihin, sitä lähellä oleviin ja vakiintuneempiin tutkimusaloihin, kuten kielen tai kirjallisuuden tutkimukseen. Kamppailu asemasta, arvostuksesta ja tunnustuksesta tuntuu siirtyneen ammattilaissarjaan 1800-luvun ensiaskelista, jolloin päärooleissa olivat kansallisuus, kirjallisuus ja kieli; kääntäjän ja käännöstutkijoiden vuoro tuli vasta paljon myöhemmin.

KÄÄNTÄJÄ JA KOTIKULTTUURI

Toinen artikkeli on yhteisjulkaisu Riitta Oittisen kanssa. Sen aiheena on kaksi käännösdebattien keskeisintä strategiaa — kotouttava ja vieraannuttava kääntäminen. Lähtökohtana on jälleen polemiikki Venu-

tia vastaan. Paloposki ja Oittinen kyseenalaistavat erityisesti Venutin (1995) korostaman vieraannuttavan kääntämisen moraalisen ylivertauisuuden ja toteavat, että kumpi tahansa strategia voi johtaa samanlaiseen tulokseen ja että toisaalta kumpaakin voidaan hyödyntää vastakkaisten päämäärien saavuttamiseksi. 1800-luvun esimerkkitapauksena Paloposki tarkastelee varhaista *Macbeth*-suomennosta *Ruunulinna* (1834), jonka oli vahvasti kotouttaen tehnyt Lagervall-niminen upseeri. Kotouttamisen osoitimenä on nimien suomentaminen. Siinä näkyy Lagervallin ratkaisu sijoittaa *Macbeth* Suomen Karjalaan ja sen avulla herättää vaikutelma Suomen sankarimenneisyydestä. Suomennos transponoi myös koko näytelmän kalevalamittaan; hyödyntämällä kotoista runoperinnettä se tarjosi tälle ikään kuin luontevan laajennuksen, jonka voi katsoa pyrkineen sekä rikastuttamaan suomen kieltä että kehittämään suomalaista kirjallisuutta. *Ruunulinna*-esimerkin ja Oittisen analysoimien *Liisa Ihmemaassa* -versioiden perusteella Paloposki ja Oittinen siis kyseenalaistavat Venutin esittämän ajatuksen, että kotouttava kääntäminen vastaa dominoivan kulttuurin arvomaailmaa; pienen kielen ja kulttuurin näkökulmasta kotouttaminen saa toisenlaisen merkityksen.

Tässä artikkelissa näkyy yksi englanniksi julkaisemisen haitta, nimittäin se, että varsinainen kielen analyysi on jätetty pois. Ymmärrettävästi sillä ei olisi paljoa sanottavaa monellekaan suomea taitamattomalle käännöstutkijalle, ja kirjoittajien ratkaisu on ollut valita tarkasteluun sellaisia piirteitä (kuten nimet tai metriikka), joiden muutokset tai muuttumattomuus selviävät ilman esimerkkien lähempää analyysia. Toisaalta ainakin käännöstutkimuksen lingvistisemmässä haarassa on kyllä totuttu kielten erityispiirteiden eksplikoimiseen, ja kenties se olisi tässäkin ollut mahdollista, jos tutkijat itse olisivat pitäneet sitä tärkeä-

nä. Hiukan paradoksaalista on myös se, että teoksessa puhutaan paljon kääntämisen ja paikallisuuden puolesta, mutta kirjoitetaan ensisijaisesti kansainväliselle tutkijayhteisölle (muulla tavoin en näe englannin kielen käyttöä motivoitukseksi).

NORMIENTEHTÄVÄ

Kokoelman kolmas artikkeli on melko teoriapainotteinen ja tarkastelee käännösnormeja. Normin käsite on ollut paljon esillä 1990-luvun käännösteoreettisessa keskustelussa. Tulkinnat ovat vaihdelleet, ja Paloposki toteaa, että käsitteen selitysvaivoja on sen laajentuessa ja moninaistuesssa heikentynyt, kuten suosituille käsitteille usein käy. Normien selittävyttä on lisäksi vähentänyt se, että havaitun säännönmukaisuuden on jälkikäteen päätelty ilmentäneen vallinnutta käännösnormia. Paloposki rajaa siksi käsitteen tarkemmin koskemaan normien konstitutiivista roolia eli sitä, miten normien asettaminen niin itselle kuin toiselle toimii maailman käsitteellistämisen välineenä. Normit rakentavat tässä mielessä identiteettiä, toimittavat portinvartijan virkaa tai sanktioivat muita toimintatapoja. Normeja konstruoidaan ja asettamalla muodostetaan ja säännellään käytäntöjä.

Suomenkielisen kirjallisuuden alkuvaiheissa, jolloin kansallisen identiteetin tarve oli heräämässä Venäjään liitetyllä Suomen alueella, kielellisten ja kirjallisten normien asettaminen koettiin ilmeisen tärkeäksi. Kampailua »oikean» suomen kielen normeista käytiin kiivaana myös käännöksiä arvioitaessa. Paloposken esimerkkejä ovat metriikka ja vieraskielisten nimien oikeinkirjoitus. Metriikan piirissä kiistaa käytiin kvantiteetin ensisijaisuutta puoltavien antiikin runokääntäjien ja painotuksen ensisijaisuutta tähdentävien »pohjoisten kielten» suosijoiden välillä. Molemmat

vetosivat siihen, että suomen kielen metriikka on luontaisesti samankaltaista niiden metriikan periaatteiden kanssa, joita kirjoittajat itse pitivät tärkeinä ja arvokkaina.

Tässä kohden Paloposken työ kärsii hie- man siitä, että se on kirjoitettu kansainväli- selle yleisölle. Käsittely on suomalaisen lukijan kannalta turhankin yleistävää ja vailla yksityiskohtaisia, esimerkkeihin no- jaavia perusteluja. Kunkin suuntauksen kannattajat ryhmitellään huolelta ilman, että heitä erityisesti nimettäisiin tai juurikaan siteerattaisiin. Vaikka tämä voi olla tarkoi- tuksenmukainen ratkaisu kansainvälisen yleisön kannalta, kotimaisesta käännös- historiasta kiinnostunut lukija saattaa kokea otteen ylimalkaiseksi. Vieraskielisten ni- mien suomalaisen oikeinkirjoituksen luo- misen kiistoja käsitellään kyllä tarkemmin, ja puristisen aatesuunnan leviäminen myös käännösten piiriin tulee ymmärrettäväksi ajan yleisemmän puhdashenkisen kieli- ilmaston valossa. Kuten Paloposki useaan otteeseen tähdentää, käännös keskustelu oli osa yleistä normatiivista keskustelua suo- men kielestä eikä irrallinen kiistakenttä.

Paloposken päätelmä (s. 127) siitä, että normatiiviset kannanotot perustuvat kan- nattajiensa käytännön tarpeisiin ja arvo- maailmaan, on hiukan yllättävä. Käytännön tarpeet olivat varmaankin melko samanlai- set suuntauksesta riippumatta (muuta ei ai- nakaan edeltävässä käsittelyssä osoiteta), ja vetoaminen kannattajien arvomaailmaan on kehäpäätelmä: normatiiviset lausunnot ovat arvomaailman yksi ilmenemismuoto pi- kemmin kuin seuraus. Käännösnormien käsitteellinen erittely on kuitenkin tervetul- lutta, ja siinä onnistutaan täsmentämään käännöstutkimuksessa vallitsevaa seka- vuutta tarkastelemalla normien konstituii- vista roolia.

Käännösnormien pohdinnan päätteeksi Paloposki nostaa esiin hyviä kysymyksiä, kuten esimerkiksi sen, missä määrin kään-

nöksiä todellisuudessa normittaa sanktioi- den pelko (kuten Toury on esittänyt 1999) tai käännöskritiikki (joka on lähtöisin kään- täjien ammattikunnan ulkopuolelta). Sään- nön mukaisuuksien ja käännösuniversaalien suhde nostetaan avoimeksi kysymykseksi aivan artikkelin lopussa. Samalla pohjuste- taan kokonaisuuden viimeistä artikkelia, joka kyseenalaistaa universaalien tutkijoi- den pyrkimyksiä.

KIISTELLYT UNIVERSAALIT

Viimeinen artikkeli käsittelee kysymystä käännösuniversaalien olemassaolosta ja luonteesta, joka on herättänyt paljon pole- miikkia käännöstutkimuksessa viime aikoi- na. Se keskittyy yhteen (kiistanalaiseen) universaalihypoteesiin, jonka mukaan käännettäessä tapahtuu kielen yksinkertaistumista. Esimerkkinä yksinkertaistumis- hypoteesista ja samalla koko korpuspohjai- sesta käännöstutkimuksesta käsitellään Laviosa-Braithwaiten (1996) tutkimusta. Varmaankin artikkelin ajoitus aiheuttaa osaltaan sen, että oikeastaan ainoana esi- merkkinä korpustutkimuksista on Laviosa- Braithwaiten tutkimus. Siihen kohdistuva kritiikki ei kata koko korpustutkimusta edes yksinkertaistumishypoteesin kannalta, jota myös korpustutkimuksen piirissä on kriti- soitu sekä empiirisin että teoreettisin perus- tein. Paloposken metodinen asenne on kui- tenkin sovitteleva ja pluralistinen: vaikka korpustutkimuksella on mahdollista tavoit- ta jotain universaaleista, se tarvitsee tuek- seen ja kyseenalaistajakseen muitakin nä- kökulmia. Keskeisin »toinen näkökulma» on historiallinen, kuten tässä työssä sopii odottaakin.

Paloposki kritisoi Laviosa-Braithwaiten tapaa tutkia universaaleja verrannollisilla korpuksilla. Tällaisessa asetelmassa vertail- tavat aineistot pyritään rakentamaan mah- dollisimman homogeenisiksi myös ajalli-

sesti, jotta kääntämisen muuttuvat käytännöt eivät vähentäisi vertailtavuutta. Tällöin jätetään huomiotta historiallinen ulottuvuus, joka voisi mutkistaa asetelmaa huomattavasti, koska käännöksiä on voinut syntyä ennen vastaavaa omakielistä kirjallisuutta. Kuten Paloposki osoittaa, kirjoitetun suomen kielen historia on tästä hyvä esimerkki: sitä dominoivat pitkään käännetty teksti, joten oli myös luultavaa, että alkuun käännökset toimivat alkuperäisten mallina eikä toisin päin. Tekstit olivat usein enemmän tai vähemmän hybridisiä, ja käännetty kietoutui uuteen samassakin tekstissä. Vasta »alkuperäisen» suomen vähittäinen erkaneminen käännöskielestä 1800-luvun kuluessa johti sitten käännösten ja alkuperäistekstien erillisyyteen, joka on myös verrannollisten korpusten lähtökohta.

On myös mahdollista, että joissakin tekstilajeissa käännökset ovat ensisijaisia nykyäänkin, sillä tekstilajeja kulkeutuu kulttuurista toiseen usein juuri käännösten tuomina, kuten Kenny (2001) huomauttaa. Yksi viimeaikainen esimerkki on amerikkalaisen elämäntapakirjallisuuden tuonti Suomeen ensin kääntämällä, sitten vastaavia tekstejä suomeksi tuottamalla (Mauranen 2002).

Paloposki pohdiskelee yksinkertaistumishypoteesin vaihtoehtona ajatusta, että pyrkimys kielen standardointiin saattaa tuottaa samansuuntaisia tuloksia kuin kääntäminen, kuten esimerkiksi sanaston variaation vähenemistä. Tästä seuraisi, että kääntämisen universaaleiksi tulkitut ilmiöt, kuten leksikaalinen yksinkertaistuminen, voisivat olla seurausta muista seikoista aikoina, jolloin kieltä muokataan lujin ottein. Näin voi toki olla, mutta se ei selitä sitä, miksi esimerkiksi Laviosa-Braithwaiten tutkimus (1996) ja muut sellaiset tutkimukset, joissa on vertailtu lähdetekstejä ja käännöksiä, osoittavat eroja käännettyjen ja kääntämättömien tekstien välillä.

On myös melko yksinkertaistavaa redusoida koko korpuspohjainen käännöstutkimus Bakerin (1993) ja Laviosa-Braithwaiten (1996) hypoteeseihin ja tuloksiin, kun esimerkiksi käännössuomea korpusmenetelmällä tutkittaessa yksinkertaistumishypoteesi ei ole saanut vahvistusta (Eskola 2002; Jantunen 2001; Mauranen 2000). Laviosa-Braithwaiten esittämä leksikaalisen yksinkertaistumisen hypoteesi on silti mielenkiintoinen, koska vieraan kielen ja kielikontaktien tutkimuksessa on tavallinen havainto, että yksinkertaistumista tapahtuu rakenteessa mutta ei niinkään sanastossa. Mikäli kääntäminen todella poikkeaa muista kielikontaktitilanteista näin paljon, se vaatii kyllä oman selityksensä.

Yksittäisten sanojen esiintymiin tuijottaminen voi myös antaa yksipuolisen kuvan sanastollisesta varianssista. Esimerkiksi sanayhdistelmät voivat olla käännöksissä erilaisia kuin alkuperäisissä kohdekielisisä teksteissä (Jantunen 2004; Mauranen 2000), mikä tekee käännösten leksikaalisesta varianssista poikkeavaa (pidettiin sitä sitten hyvänä tai pahana) siinäkin tapauksessa, että yhdistelmiin osallistuvien sanojen irrallaan lasketut frekvenssit olisivat samoja.

Yksinkertaistumisesta ja korpustutkimuksesta tämän artikkelin aihepiiri rönsyilee moneen suuntaan. Paloposki itse kokoaa loppupäätelmiinsä joukon kysymyksiä, joista hän haluaa avata tai jatkaa keskustelua. Näistä ensimmäinen on kysymys universaaleista. Paloposki pitää ajatusta siitä, että käännökset noudattavat omia kieli-parista riippumattomia universaaleja lainalaisuuksiaan, niin vaativana väittämänä, että se olisi viisaampaa korvata »säännön mukaisuuksien» käsitteellä. Samaa on esittänyt moni muukin tutkija, mutta kysymys termistä liittyy, kuten tavallista, sen taustalla olevan käsitteen tulkintaan, ja tarkempi käsitteellinen analyysi jää tässä yhteydes-

sä tekemättä. Kielen universaaleista ei esitetä yksinomaan muotopiirteisiin liittyviä havaintoja, miksi käännöksistäkään siis pitäisi?

Universaaleja tutkivien on varmaan myös helppo yhtyä Paloposken kritiikkiin siitä, etteivät synkronisten aineistojen vertailut riitä universaalisuuden osoituksiksi ja että käännösten kulttuurisesti ja ajallisesti vaihteleva status samoin kuin käännösten ja muiden hybridisten tekstien epämääräiset rajat on kyettävä ottamaan huomioon, ennen kuin voidaan esittää vahvoja universaaliusväitteitä. Kielellisissä ilmiöissä on kuitenkin aina niin paljon vaihtelua, moninaisuutta ja selvärajaisuuden puutetta, että etenkin uutta aluetta kartoitettaessa on järkevää soveltaa mahdollisimman selkeää analyysikehikkoa (kuten universaalihypoteesit), jotta voisi paremmin nähdä, missä rajat tulevat vastaan.

Universaalit ja vaihtelu eivät muutenkaan sulje toisiaan pois. Universaalitutkimus on vasta niin alussa, että on mahdotonta sanoa, miten paljon ja minkälaisia universaaleja on aihetta postuloida ja miten pitkälle tulkintoja lievemmistä säännönmukaisuuksista kannattaa viedä ennen kuin vaihtelu käy säännönmukaisuutta vahvemmaksi.

RIKASTA JA KÖYHÄÄ

Yksi kiehtovimmista kysymyksistä, jonka Paloposki viimeisessä artikkelissa nostaa esiin, on se, »rikastuttavatko» käännökset kohdekieltä — hän otaksuu näin tapahtuneen 1800-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin suomenkielistä kaunokirjallisuutta ei vielä ollut. Etsimättä nousee mieleen kysymys, missä määrin tällaista tapahtuu nyt, kun suomenkielinen alkuperäiskirjallisuus on vakiinnuttanut itselleen vahvan aseman. Olisi outoa, jos käännökset eivät nykyisin millään tavoin vaikuttaisi kohdekieleen, varsinkaan pienillä kielialueilla

kuten Suomessa, jossa ne muodostavat huomattavan osan vuosittain julkaistuista teoksista. Käännökset ovat olennainen osa suomenkielistä kaunokirjallisuutta, ja olisi vaikea ajatella, ettei niillä olisi vaikutusta muuhun kielenkäyttöön kuin itseensä. Hankalampaa sen sijaan on erottaa käännösten kielellistä vaikutusta muuta kautta kieleen tulevista muutoksista; käännöksiä tehdään suurimmaksi osaksi juuri niistä kielistä ja kulttuureista, joiden kanssa muutenkin ollaan paljon tekemisissä.

Kuten Paloposki toteaa, rikastuttamista voi tarkastella monesta näkökulmasta — kulttuurin, ajatusmaailmojen, genrejen ja kirjallisten tyylien sekä eri kielellisten tasojen näkökulmasta. Sama monitasoisuus koskee toki yksinkertaistumista, minkä hän syystä tai toisesta jättää huomiotta. 1800-luvun alkupuolella rikastuttamisen taustalla piili toisaalta ajatus köyhästä suomen kielestä, jolle rikastavat vaikutteet tulivat tarpeeseen, toisaalta suomentaminen oli ikään kuin ylivoiman ja suvaitsevaisuuden osoitus; edellistä kantaa edustivat esimerkiksi C. N. Keckman ja Abraham Poppius, jälkimmäistä August Ahlqvist. Näkemysten ristiriitaisuutta Paloposki selittää uskottavasti sillä, että eri kääntäjillä oli erilainen sanastojoukko mielessään. Kaunokirjallisuuden kääntäjät pystyivät hyödyntämään runsasta murre sanojen varantoa, kun taas muun muassa tieteen ja teknologian käsitteistölle ei ollut vastineita olemassakaan.

Kääntäjät kamppailivat paljolti samanaisten ongelmien kanssa kuin muutkin kirjoitetun tekstin käyttäjät 1800-luvun alkupuolella: tarvittiin neologismeja, ja oli tehtävä valintoja varioivien kieliopillisten muotojen välillä. Niistä kiisteltiin ja keskusteltiin julkisesti. Kääntäjät olivat lisäksi usein samoja henkilöitä kuin ne, jotka kieltä muissakin yhteyksissä uudistivat ja loivat, kuten esimerkiksi Antero Varelius. Myös murteiden taistelu näkyi yhtä lailla kään-

nöksissä kuin kääntämättömissä teksteissä; kaiken kaikkiaan tekstin status käännöksestä, alkuperäistekstinä tai näiden välimuotona ei ollut selkeärajaaninen, eikä keskustelu kielen kysymyksistä näytä pitäneen tätä jakoa merkittävänä.

Sanastollisen yksinkertaistumisen ja rikastumisen vastakkainasettelusta Paloposki toteaa lopuksi, että molemmat ovat melko värittyneitä sanoja. Hän esittää, että niin käännökset kuin kääntämättömät tekstit voivat rikastuttaa kieltä, mutta eri historiallisina aikoina. Tämä ei ole kovin vakuuttava ajatus: ensinnäkin variaation lisääntyminen ja redusointi tapahtuvat kielissä samanaikaisina prosesseina, ja lisäksi käännökset voivat aivan mainiosti rikastuttaa kohdekieltään myös siinä tapauksessa, että ne sisältävät vähemmän leksikaalista variaanssia kuin vastaavat kohdekielen (tai lähdekielen) alkuperäistekstit. Sanastollisen vaikutus voi levitä muutenkin kuin kaikkein frekventeimmän sanaston avulla: vähemmän frekventti sanasto voi käännöksissäänkin olla uudenlaista, tuoretta tai »rikasta» tai sitten poiketa yleisistä normeista tavalla, joka koetaan vähemmän onnistuneeksi.

Paloposki päättyy tekstinsä joka vaiheessa korostamaan vaihtelua ja tulkitsee sitä niin, että erityinen ja erityisen tarkastelu on tärkeämpää kuin yleisen. Hän ei silti asetu metodisesti yhden ainoan oikean näkökulman kannalle, mikä sopii hyvin yhteen sen kanssa, miten hän lähestyy tutkimuskohdettaan. Käännöshistorian kannalta painottuu se, ettei ole olemassa yhtenäistä perinnettä, joka olisi määrännyt kääntäjän ja käännöksen vain yhteen, ennalta asetettuun asemaan suhteessa lähdetekstiin.

Paloposken puheenvuoro kaunokirjallisen suomentamisen syntyvaiheista herättää epäilemättä kiinnostusta kääntämistä kohtaan sellaistenkin joukossa, jotka eivät ole tulleet ajatelleeksi, miten tärkeä osuus

käännöstyöllä on kulttuurin rakentamisessa. Vielä enemmän se kuitenkin on puheenvuoro käännöstutkimukseen jo vihkiytyneelle lukijakunnalle, koska sen päätavoite tuntuu olevan osallistuminen kansainväliseen käännöstutkimuksen keskusteluun, mistä jo kielen ja julkaisukanavien valinta kertoo. Toivottavasti suomeksi luettava yleisö saa myös pian käsiinsä tekstiä, joka jatkaa ja syventää samoja teemoja sekä kielen että kulttuurihistorian kannalta. ■

ANNA MAURANEN

Sähköposti: anna.mauranen@uta.fi

LÄHTEET

- BAKER, MONA 1993: *Corpus linguistics and translation studies. Implications and applications.* – M. Baker, G. Francis & E. Tagnini-Bonelli (toim.), *Text and technology* s. 233–250. Amsterdam: Benjamins.
- CHESTERMAN, ANDREW 1998: Finnish tradition. – M. Baker (toim.), *The Routledge encyclopaedia of translation studies* s. 401–409. London: Routledge.
- DELISLE, JEAN – WOODSWORTH, JUDITH (toim.) 1995: *Translators through history.* Amsterdam: Benjamins.
- ESKOLA, SARI 2002: *Syntetisoivat rakenteet käännössuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä.* Publications of the University of Joensuu 30. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- FIEDLER, SABINE 2002: Standardization and self-regulation in an international speech community: The case of Esperanto. Esitelmä AILA 2002 -konferenssissa Singaporessa 16.–21.12. 2002.
- HERMANS, THEO 1985: Images of translation. Teoksessa Hermans, T. (toim.), *The*

- manipulation of literature: Studies in literary translation* s. 103–135. London: Croom Helm.
- JANTUNEN, JARMO 2001: Synonymity and lexical simplification in translations: A corpus-based approach – *Across languages and cultures* 2 (1) s. 97–112.
- 2004: Untypical patterns in translations. Issues on corpus methodology and synonymity. – A. Mauranen & P. Kujamäki (toim.), *Translation universals: Do they exist?* S. 101–126. Amsterdam: Benjamins.
- KENNY, DOROTHY 2001: *Lexis and creativity in translation*. Manchester: St. Jerome.
- LAVIOSA-BRAITHWAITE, SARA 1996: *The English comparable corpus (ECC): A resource and a methodology for the empirical study of translation*. Väitöskirja. Manchester: UMIST.
- LILIUS, PIRKKO 1994: *Språkval och ordval i tillfällesdiktningen i Finland 1700–1749*. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- MAURANEN, ANNA 2000: Strange strings in translated language: A study on corpora. – Olohan, M. (toim.), *Intercultural faultlines. Research models in translation studies 1: Textual and cognitive aspects* s. 119–141. Manchester: St. Jerome.
- 2002: Where is cultural adaptation? – *Intralinea* 5 <http://www.intralinea.it/vol5/cult2k/mauranen.htm>.
- TOURY, GIDEON 1999: A handful of paragraphs on ‘translation’ and ‘norms’. – C. Schäffner (toim.), *Translation and norms* s. 9–31. Clevedon: Multilingual Matters.
- VENUTI, LAWRENCE 1992: *Rethinking translation*. London: Routledge.
- 1995: *The invisibility of the translator*. London: Routledge.

AFAATTISTEN PUHUJIENTE KIELELLISET VALINNAT

Anna-Maija Korpijaakko-Huuhka *Kyllä se lintupelotintaulujuttu siinä nyt on käsittelyssä. Afaattisten puhujien kielellisiä valintoja sarjakuvatehtävissä*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisu 46. 2003. ISBN 952-10-1468-7.

A nna-Maija Korpijaakko-Huuhkan väitöskirja afaattisten puhujien kielellisistä valinnoista sarjakuvatehtävissä on osa laajaa monitieteistä hanketta, jossa Korpijaakko-Huuhka on ollut mukana logopedian alan asiantuntijana. Väitöskirja-tutkimuksen informantteina toimineet afaattiset puhujat on seulottu tämän laajemman hankkeen aineistosta. Informantteja on pyydetty kertomaan tutkijana toimineelle puheterapeutille sanattoman sarjakuvan sisältö, ja pääaineisto koostuu näin saaduis-

ta kertomuksista. Pääaineistoa verrataan seitsemältä ikäverroilta kerättyyn kertomusaineistoon. Tutkimuksen keskiössä on afaattisten puhujien kielenkäyttö koetilanteessa, jonka kaltaisiin afaattiset puhujat usein joutuvat, kun puheterapiassa karotetaan afaattisen puhujan taitoja ja afaasian vaikeusastetta.

Tutkimus koostuu kuudesta luvusta, joista ensimmäinen esittelee tutkimuksen tavoitteet ja työn rakenteen, toinen taas käsittelee afaattisten puhujien diskurssi-